گەڕان بەدوای سیماکانی هێز و قووڵایی و توندی و کاریگەری و بە نێچیرکردندا، هەندێکن لەو ڕوانگە و بنەمایانەی کە گاستۆن باشلار لە کارکانیدا پشتی پێبەستووە، بۆئەوەی بگاتە ئەو ساتە شیعریەی کە شاعیر لۆتریامون یاخود (دۆکاس ئازیدۆر) لەناو پۆلێنەکەیدا بەوپەڕی سەرکەوتوویی و توندیەوە بەرجەستەیکردووە. باشلار لێرەدا نموونەیەکی سەرنجڕاکێشی دۆزیوەتەوە کە مەبەستی بووە وێنایەکی مەعریفی و ئەنتۆلۆژی ببەخشێتە ئەندێشەیەکی دینامیکی جیاواز لە ئەندێشەی نیچە یان شیلی، ئەگەرچی هەمان ئاسۆی ئەوانی تێدا بەدیدەکرێت. باشلار لە بنەڕەتدا هەوڵدەدات چەند مەرجێکی ژیانی ئاژەڵی برووخێنێت، بە واتایەکی ڕوونتر مەبەست لێی دیمەنەکانی توندڕەوی و بەزاندن و هەڵکوتانە کە برینییە لە وزەیەکی دوژمنکارانە

باشلار و لۆتریامون

چەمکێکی دیاریکراو ئەندێشەی دینامیکی

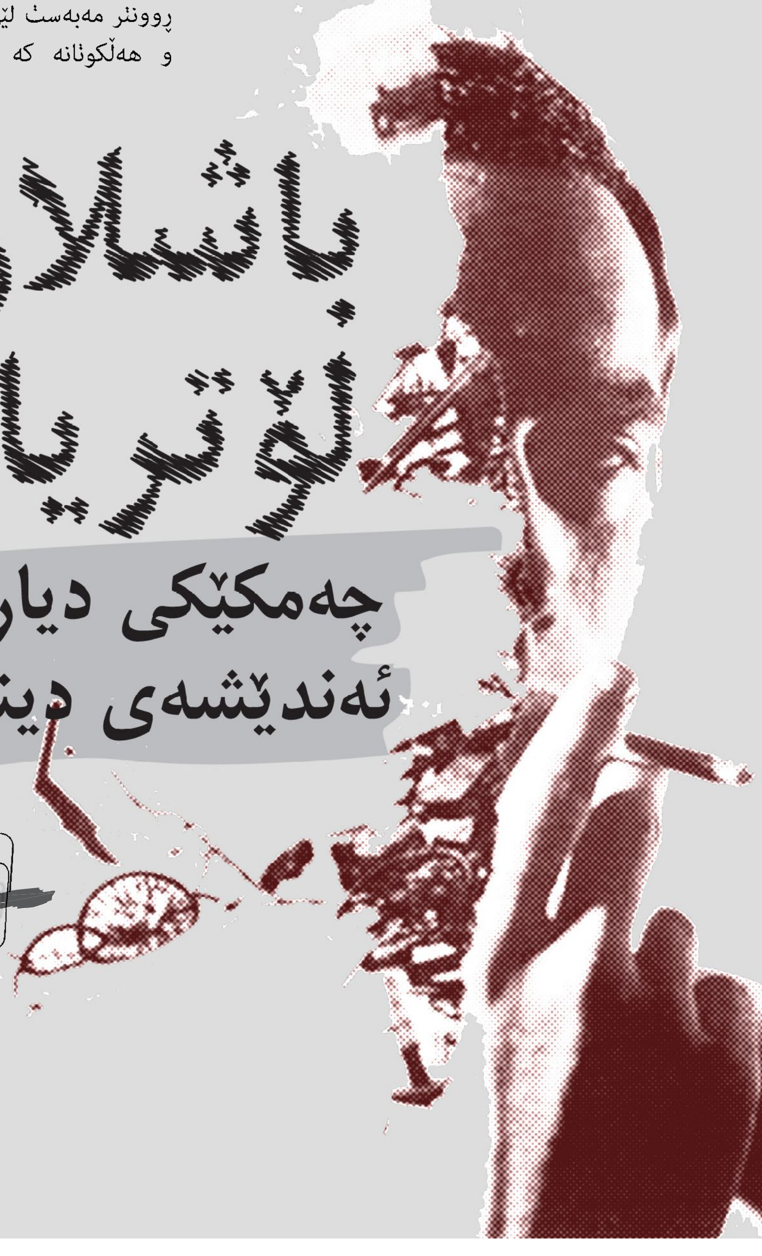

سەعید بوخلێت
لە عەرەبییەوە: ئایدیا

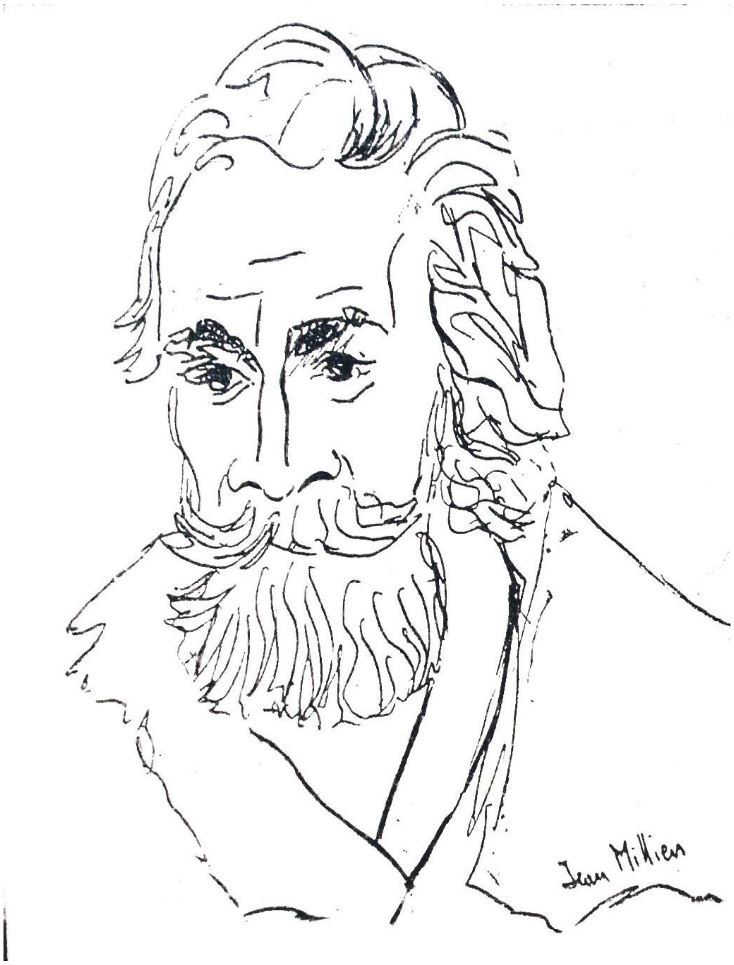

و تیایدا کاری لۆتریامون وەکو فینۆمینۆلۆژیایەکی ڕاسنەقینەی دوژمنکاری بەرجەستە دەبێت.

باشلار کاری لەسەر ئەم هۆنراوەیەی لۆتریامون کردووە، لە کاتێکدا هەندێک بە یەکێک لە پێشەنگەکانی شاعیرە سورياليیەکان دەیدەنە قەڵەم سەرەڕای سەیر و سەمەرەییەکەی، ئەوەش پاڵپشت بە سێ گۆشەی سەرەکی ئەمانەن:

- ڕەهەندی دوژمنکارانەی شیعری لۆتریامۆنی.
- خودی لۆتریامون بەو پێیەی شاعیری دەرخستنی هێزی ماسولکەکانە وەکو گۆڕینی بابەتەکەی بۆ هێز و هاوار کردن.
- ڕەهەندە سایکۆلۆژیەکانی گرێی لۆتریامون.

باشلار لە پێناسەکردنی شیعردا جەختی لەسەر ڕەهەندی کات کە دامەزرێنەری شێوازەکانییەتی کردووە، چونکە هەستی شیعری بە بەردەوامی وەکو هەڵکەوتەیەکی سەردەمیانەی نوێ دیاریدەکرێت کە هەناسەکانی سەردەمی ڕووداوەکان دەبڕێت، لەبەر ئەوە وەستان لە ئاست داهێنەرێکی پڕ ئەفرینی وەکو لۆتریامون بە هەموو ئازایەتییە سانەوەختیەکانییەوە بە شێوەیەکی بەرچاو پێداگریدەکات لەسەر پێویستیی ئەنتۆلۆژی بۆ ئەو وێنە شیعرییانەی کە بە ڕیتمی خێرایی و هەنووکەیی دەناسرێت و سانی جیاواز لەسەر ڕێڕەوی خۆی دەنەخشێنێ.

شیعری لۆتریامون بەو شێوە پەلکێش بوون و دەرکەوتووییە بەپێی بۆچوونی باشلار بونیانی ئەندێشەی دینامیکی هەیە و گونجاوە لەگەڵ سروشتی بۆچوونی باشلاری لەو ماوەیەدا، واتە ئەو ئەندێشەیەی کە لە ڕێگەی دروسنکردنی چەند شێوەیەکی ئاژەڵی خۆی دەگۆڕێت، چونکە وێنەی ئاژەڵ لەنێوان ئەو وێنە سەرەتاییانە دایە، کە ئەسنەمە لەژێر چەپۆک و دەسەڵاتیدا ڕزگارت بێت و هەڵبێیت، یان وەک یۆنگ ئاماژەی پێکردووە و دەڵێت: «هەرگیز لەو بڕوایەدا نیم بتوانین لە توانا ڕەهاکەی دەربازمان بێت». لۆتریامون لە ڕێڕەوی سروشتی سەردەم دادەبڕێت و هەموو خاڵە نەگۆڕەکان ئاوەژو دەکاتەوە، چونکە هۆنراوە تووندەکەی هەوڵدەدات پێش هەموو شتەکان بکەوێت و گەمارۆیان بدات.

مادام پەیوەندی خود بە جیهانەوە بەگوێرەی ئەم تێڕوانینە تەواو پێچەوانەیە لەگەڵی و لەژێر کۆنترۆڵی لۆژیکی ململانێ و بەرەنگاربوونەوە دایە، بۆ ئەوەی بژی پێویستە دەست بە پەنەکەیەوە بگرێت نەک بە پێچەوانەوە. بڕوانن چۆن ویستی ژیان لەلای شۆپنهاوەر چەند هەژار و سەنگینە لەبەردەم خواستی هێرشبردن لەلای لۆتریامون. لە ڕاستیدا ویستی ژیان لەناو تیۆرەکەی شۆپنهاوەردا پارێزگاریکردووە لە ناعەقڵانیەتێکی لەدەست دەرچوو لە قووڵیدا کە لە ڕێگەی قەوارە و قەبارەکەی و کۆی گشتییەوە ڕەقتر دەبێت، پاشان بەو پێیەی هەموو

جیهان بۆ خۆی برینی یە لە ویستی ژیان، دەبینین شکستهێنانی یەکێکیان بە جۆرێکی ئۆتۆماتیکی سەرکەوتنە بۆ ئەوەکەی تر، چونکە ویستی ژیان هەمیشە دڵنیایە لە سەرکەوتن لە کاتێکدا ویستی هێرشبردن دراماتیکی و ترسناکە.

بەڕای باشلار، لۆتریامون هۆنراوەکەی بۆ هەڵچوون و بەرجەستە کردنی هێزی ماسوولکەیی بەکارهێناوە، لەبەرئەوە ئەگەر بەئاگا بین لە هۆنینەوەی هۆنراوەیەک بۆ ئوندونیژیی ڕەهاو بە ئازادی و ویستی ئەواو، ئەوا پێویستە شیعری لۆتریامون بخوێنینەوە، ئوندونیژییەک کە ڕاستەوخۆ لە کرداری ئاژەڵیەوە سەرچاوە دەگرێت، پاشان لە هۆنراوەیەکی کارادا دەگیرسێنەوە، کەواتە باشلار پێشنیار دەکات بە باشی ڕەسەنایەتییەکانی هۆنینەوەی دینامیکی ئەوزیف بکەین، بۆئەوەی بە باشی لۆتریامون وێنا بکەین کە پێیوایە ئەرکی یەکەمی ئەندێشە بەرەو دروسنکردنی چەند شێوازێکی ئاژەڵی هەنگاو دەنێت. شیعر کاتێکە بۆ هەڵکوتانەسەر و دڵڕەقی و هەمیشە ڕاستەڕێ و ئاراستەکراوە و هیچ شەپۆل و ڕێگرێک لوولی ناکات و نابێتە کۆسپ لەسەر ڕێگەی. سەردەمێکی ساکارە و هەمیشە لەگەڵ یەکەم هەڵکوتاندا کۆک و گونجاوە. سەردەمی شەڕەنگێزی سەنگەر لەو بونەوەرە دەگرێت کە بەگوێرەی تاکە پلانێک هێرش دەبات ئەویش نیشاندانی ئوندونیژییەکەیەتی. بوونەوەری شەڕەنگێز چاوەڕوانی ئەوە ناکات تاکو ئێمە کانەکەی بدەینێ، بەڵکوو خۆی لێمانی دەبات و دروستی دەکات.

ویستی ژیان لەلای لۆتریامون

> **سەرکەشی نییە کە باشلار نازناوی (شاعیری ماسوولکە و هاوارکردن)ی بەسەر لۆتریاموندا بڕیوە و هێزی ئەوی لە کاتی پڕ ڕۆڵ و چالاکی و هێرشکردندا ئاشکرا کردووە**

پەرە دەسێنێ و کرداری بەهێز وەکو پەیڕەوکردنێکی هێرشبەرانە دیاریدەکات. نەخشکردنی کات دەبێتە کەڵەکەبووی چەند ساتێکی یەکلاکەرەوە، بەبێ گرنگی پێدانێکی زۆر بە کاتی جێبەجێکردنی. لێرەدا بوونەوەرەکە هەمیشە داگیرساوە بۆ هێرشبردن و لەگەڵ شنەکانی دەوروبەریدا لە چوارچێوەی شەڕەنگێزیدا دەژی و بە گڕیی لۆتریامون تۆشبووە، هەروەک باشلار ناوزەدیکردووە بە دەرکەوتن و هەڵکەوتنی لایەنی شەڕەنگێزی لە خودێتیی مرۆڤایەتیدا. دەقەکانی لۆتریامون ناوی ١٨٥ ئاژەڵ و ٤٣٥ حاڵەتی گواستنەوەی بۆ دۆخی ئاژەڵی لەخۆی گرتووە. کەڵەکەبوونی هەستی ئاژەڵی لەلای لۆتریامون بە بەراورد لەگەڵ شاعیرێکی دیکەی وەکو ڤیکتۆر هۆگۆدا بۆ نموونە کە ئاماژە بۆ زۆریی جووڵەی هەڵچوونە خودگەراییەکان دەکات و لە هزری ئەودا ئوندونیژی ویستێکە بۆ مانەوە و بوونەوەرەکان بەگوێرەی گۆڕانکارییەکان دیاریدەکات و پەرچەکردار بەگوێرەی ویستێکی سەرهەڵداوی نوێ و سنوورێکی مرۆیی نوێی بۆ دروسنکردووە. گۆڕان بۆ دۆخی ئاژەڵی لای لۆتریامون برینیە لە ئامرازێکی ئەنتۆلۆژی کە پەرچەکرداری بەهێز دروست دەکات، لەو کانەشدا بوونەوەرەکە وەکو دەرئەنجامێکی توانا ئاژەڵییەکان خۆی نمایشدەکات، یاخود وەکو ئاژەڵێکی باڵاتر، کە هەموو ئاژەڵێنی لەژێر فەرمان و دەسەڵاتیدا دەبێت.

هۆنراوەی لۆتریامون بە بەردەوامی لەگەڵ گەمەی شێوە بەدەسنهاتووەکاندا و لەگەڵ خێرایی لە تەواوکردنی زنجیرەیەک گۆڕانکاریدا کارلێک دەکات، وەکو گۆڕین بۆ دۆخی ئاژەڵی بە شێوەیەکی خێراو ڕاستەوخۆ کە بە خێراییەکی لەڕادەبەدەر و زیاتر لەوەی ئێمە بەبیرماندا دێت شتێک بەدیدەهێنێت و وادەکات وێنەی شیعری کارا و دینامیکی بێت و چاوەڕوانی قۆستنەوەی ساتێک دەکات بۆ جێبەجێکردنی خواستی هێرشبردن. پێویست دەکات ئەم ئەزموونە شیعرییە پارێزگاری لە بەهای دینامیکی و پێوەری کرداری و ژیاری ئاژەڵە جۆراوجۆرەکان بکات، بەو شێوەیەش کرداری بایۆلۆجی بەند دەبێت بە دینامیکیای شیعرییەوە، لەو ڕێگەیەشەوە جیهانی چالاکی هۆنراوەی لۆتریامون بەرجەستە دەبێت: «شتێک بەناوی زیرەکی نییە ئەگەر لەپێشدا لەناو ماسوولکەدا نەبووبێت».

کەواتە سەرکەشی نییە کە باشلار نازناوی (شاعیری ماسوولکە و هاوارکردن)ی بەسەر لۆتریاموندا

بڕیوە و هێزی ئەوی لە کاتی پڕ ڕۆڵ و چالاکی و هێرشکردندا ئاشکرا کردووە. ئازادیی ڕاستەقینەی لۆتریامون برینیە لە هۆشیاری لە بەرامبەر ئاقیکردنەوەکانی ماسوولکەدا کە پەلاماری ڕاستی دەدات و دەیبەزێنێ و دەیجێنێت و دەیگۆڕێت بۆ دۆخی ئاژەڵێتی، چونکە ئیتر هۆشیاری بە خاوەندارێتی کردنی جەستە هۆشیارییەکی هەستپێکراوی وەها نییە کە هەست بە گەرمی و خۆشیەکەی بکەی، بەڵکو بە پێچەوانەوە لە ڕێگەی بڕوابوون بە خاوەندارێتی کردنی جەستە بە بەهێزی ئیشک دەدانەوە، ئەوەش شتێکە پەرچەکرداری ئاژەڵی بەرجەستەی دەکات.

پاڵپشت بە هەموو بنەما دیاریکراوەکان، باشلار شاعیرەکانی بۆ دووجۆر دابەشکردووە: ئاقمێک کەلە سەردەمێکی سنوونی و سۆزداری ناواخنیدا دەژی، هەروەک بۆدلێر باسیکردووە، هەروەها ئاقمێک کە لەگەڵ سەردەمێکی زیندوو گۆڕاودا دەژی و هەڵدەکات. بە دڵنیاییەوە دەقە شیعرییەکانی لۆتریامونی شاعیر ڕووبەرێکی دیاری لەناو نووسینەکانی نوێنەرانی ئەم ئاقمەی دووەمدا داگیر کردووە. بە سانایی پێوەری جوانیی شیعر لە ئەنجامی دیراسەکردنی گۆڕانکاری و گۆڕانی شێوازی وێنە و دیمەنەکانەوە سەرهەڵدەدات و چەندین شێواز پێکدەهێنێ کە باشلار بەڕاستی بەرجەستەکراو دەیاندانە قەڵەم نەک تەنها وەکوو ئاماژە.

هۆنراوەی لۆتریامون بووەتە مایەی ڕابوونێکی بەهێز لە ڕێگەی دەربڕینی ئەو ئاسۆیەوە، ئەوەش لە ڕێگەی گونجان و بەدواداچونی زنجیرەیەک شێواز لەناو یەکەی گۆڕانکاریدا، بەڵام دەبێت بەتایبەتی و بە شێوەیەکی خێرا لەگەڵیدا بژین، چونکە خێرا و هەژێنەرە. کاریگەریی دینامیکی ئەندێشەی شیعری دەردەکەوێت بۆ ئەوەی بەردەوامییەکانی گۆڕانکارییە هەمیشەیی و بێ کۆتاییەکان بگرێتەخۆ، بۆیە هۆنراوە دەوڵەمەندە بە هێزێکی دەمارگیری زۆر. هۆنراوە دروستمان دەکات و سەرلەنوێ وێنای بوونەوەر و شێوازەکان و کردارەکان دادەڕێژێتەوە. کاتێک کە باشلار لە ئێڕوانینی شیعری لۆتریامون نزیک بۆوە لە ڕوانگە ڕەخنەییەکانیدا لەو ماوەیەدا پشتی بە دوو بنەمای سەرەکی بەست:

١ ـ زۆر کەوتبووە ژێر کاریگەریی شیکاری سایکۆلۆژییەوە، لەبەرئەوە پێداگریکرد لەسەر ڕەهەندی هۆنینەوەی گرێی سایکۆلۆژی و چیرۆکی ژیانی لە ئاسۆی تێگەیشتنی بۆ هەستی شاعیرانەی لۆتریامون. باشلار لەو بارەیەوە دەڵێت: «ڕەخنەی وێژەیی سوود وەردەگرێت لە قووڵکردنەوەی مەودای گرێی سایکۆلۆژی، لەو کاتەشدا ئاراستە دەکرێت بەرەو بەرجەستە کردنی بابەتە کاریگەرییەکان بە شێوەیەکی دیکەو بەو نەرێنە، بۆیە لەسەری پێویستە لە ڕێگەی مانای سایکۆلۆژیی وشەوە بە گۆڕینی بەرەو خوێندنەوە قەرەبووی بکاتەوە». گرێی سایکۆلۆژی یەکەیەکی سایکۆلۆژی بە کاری داهێنەرانە دەبەخشێت، بەڵام باشلار لەمەدا ڕەزامەندی لە چوارچێوەی ڕێڕەوێکی زیاتر شیعریدا بەدی ناکات.

باشلار بەناو لایەنە شاراوەکانی دیاردەگەرایی شەڕەنگێزی هەستی شاعیرانەی لۆتریاموندا گەڕاوە و ئەو جۆرە توندونیژیەی بە گرێ کەلتووریەکانەوە بەستۆتەوە کە کۆمەڵێک مەرجی کەلتووری و فیکری لێوە بەرجەستە دەکات بەو شێوەیەی کە لۆتریامون کاتێک هەرزەکارێک بووە لە قەتابخانە لەگەڵیدا ژیاوە، کە بە شێوەیەکی گشتی بۆ ئەو زیهنییەوە قۆناغێکی بەئێش و دژوار بوو لەڕووی.

٢ ـ بنەمای دووەم کە بنەما سەرەکییەکەیە و بیرکردنەوەی باشلاری پێ جیادەکرێتەوە لە قۆناغی خوێندنەوەی بۆ هۆنراوەیی لۆتریامون کە بەدڵنیاییەوە دەمانبات بۆ چەمکێکی دیاریکراو ئەندێشەی دینامیکی کە تێیدا خواستی گەڕان و عەوداڵبوون بەدوای شێوازە ئاژەڵییەکان بەدیدەکرێت، بەڵکو بە کردەوە ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت، کە بەرەو ویستی بەئاژەڵبوون پەلکێش دەبین، لەڕووی دەرکەوتنی خەمەکانمان و هیلاکیەکانمان و شکست هێنانەکانمانەوە، ئینجا بە شێوەیەکی زۆر فەلسەفییانە مردنی ئەو بەها بچووکانە قبووڵ دەکەین کە لە هەمانکاتدا هێز و ئارەزووەکانی تیادا بەدیدەکرێت، بۆیە لۆتریامون ئەزموونێکی دیاریکراوی شیعری لەسەر بنەمای توندوتیژی و شەڕەنگێزی و ئیرادە درووست کرد، پاشان هەستاوە بە پێکهێنانی کات لەسەر هێزێکی سامناک کە پڕە لە وزەی ئاژەڵگەرایی تا ئەوپەڕی سنورکانی.

سەرچاوە:

-سایتی (His Press)ی مەغریبی